

За логікою викладеного матеріалу можемо констатувати, що третім суттєвим компонентом процесу естетичного ставлення людини до дійсності є її **естетичний досвід**, який виступає в якості не просто проміжного етапу між суб'єктом і об'єктами естетичного ставлення, але і є цілком визначеним духовно-практичним надбанням людини. Це справді так, якщо в системі становлення особистості цьому компоненту приділяється відповідна увага, створюються належні умови для його цілеспрямованого розвитку і збагачення як цінності людини.

Отже, естетичний досвід є соціально-історичним явищем. Спираючись на естетичні знання, способи освоєння дійсності за законами краси, соціально-історична практика поступово збагачується, гармонізуючи відносини людини з навколишнім середовищем. Завдяки цьому естетичний досвід набуває ціннісного змісту, тісно взаємодіє з системою моральних, правових, політичних, економічних відносин у суспільстві.

Зазначені положення є важливими для розуміння естетичного досвіду як динамічного явища, яке знаходиться в стані розвитку і збагачення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутенко Н.І. Естетичний досвід вчителя як наукова проблема // Естетичний досвід вчителя: теорія і практика. – Херсон, 1997. – С. 11 – 26.
2. Дем'янчук О.Н. Педагогічні основи формування художньо-естетичних інтересів школярів: Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 62 с.
3. Державна національна програма “Освіта” / “Україна ХХІ століття”/ – К.: Райдуга, 1994 – 62 с.
4. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Диалектика эстетического как теория чувственного познания. – К.: Вища школа, 1979. – 216 с.
5. Мельничук С.Г. Естетичне та трудове виховання молодших школярів: Посібник для студентів педагогічних факультетів, вчителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня. – К.: Міністерство освіти України, 1994. – 100 с.
6. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибрані твори: В 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 5 – 282.
7. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

УДК 37 (09)

Д'ячкова Т.В.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДИСКУСІЙНИХ МЕТОДІВ СПІЛКУВАННЯ

На сучасному етапі розвитку суспільства світова педагогічна думка здійснює пошук нових пріоритетів в освіті і вихованні підростаючих поколінь.

Загальновідомо, що третє тисячоліття потребує нового мислення, яке не повинне зводитися лише до раціональності та діловитості, бо воно включає в себе не тільки продуктивні стилі і способи пізнання, а й накопичене людством багатство емоцій людського спілкування.

Нове мислення відрізняється своєю діалогічністю, відмовою від монологу (за деякими винятками), бо монолог пов'язує з авторитарністю, нетерпимістю до іншої думки, чужого слова. Але ж витончені, розумні монологи нікому не набридають і не заважають розвиткові демократії.

Концепція нового мислення, спираючись на діалог як стиль спілкування, змінює особистість: надає їй жагу пізнання однаково спрямовану і на сучасність, і на історію, і на майбутнє природи і суспільства.

Нове мислення має на меті: повагу, ввічливість, доброзичливість до співбесідника, мистецтво його слухати і розуміти, готовність поступитися своїми інтересами заради досягнення взаємного компромісу.

А от обман і лестоці, нещирість, озлоблення і грубість суперечать новому мисленню. Тому в сучасній людській діяльності особливого значення набуває стиль спілкування.

Ще А. де Сент-Екзюпері зауважив: “Єдина реальна розкіш – це розкіш людського спілкування”.

Нагадаємо: “Спілкування – це процес взаємодії між людьми, в якому відбувається обмін діяльністю, інформацією, досвідом, уміннями і навичками, а також результатами діяльності”. Воно є природним для людини, бо вона здатна успішно розвиватися в суспільстві, тільки нормально спілкуючись з іншими людьми.

На жаль, сьогодні ми не можемо стверджувати, що людське спілкування є успішним, приносить користь громадянам різного віку, особливо у стосунках вихователів і вихованців, керівників і підлеглих, влади і народу, членів сім’ї тощо. Нехтуючи правилами і культурою спілкування, останнім часом ми багато втратили з того досвіду, який накопичило людство у вмінні вести дискусію, переконувати один одного мистецтвом слова, діалогу, а не силою покарання та примусу. Втрата навичок і умінь дискутувати і переконувати призводить до небажаних результатів в житті суспільства – в економіці, політиці, взаємопорозумінні між державами, що веде до невдоволення значних верств населення, руйнування досягнутих успіхів у суспільстві.

Метою цієї статті є спроба обґрунтувати роль дискусійних методів у формуванні культури спілкування особистості.

Основою різних форм спілкування є діалог (за визначенням словника – “взаємна розмова”), це може бути бесіда, дружня розмова, одержання потрібної інформації, розв’язання якоїсь проблеми, спір. Упродовж усієї історії людства філософи, психологи, педагоги, лікарі, актори та ін. вивчали діалог і намагалися дати відповідь на питання про походження діалогу, його особливості, його роль у людському спілкуванні, у розвитку окремої особистості і всього роду людського.

Ще в давній Греції філософ Протагор першим запропонував метод запитань і відповідей, за допомогою якого співрозмовники відстоювали свої позиції, обговорювали проблему і шукали шляхи її вирішення.

Давньогрецький філософ Сократ використовував діалог і своїми запитаннями спонукав співрозмовника до сумніву у правильності того чи іншого твердження, а потім підводив його до правильного розуміння істини.

Свій метод він поділяв на дві частини:

- заперечну – виявлення суперечностей в міркуванні, переконання в помилці;
- позитивну частину – відшукання істини.

З удосконаленням діалогу пов’язана діяльність філософів давнього Риму. Цицерон вивчав риторику та право і здобув славу як адвокат, який досконало володів технікою красномовства.

Квінтіліан – видатний римський педагог – учитель ораторів, автор 12-ти томної книги про мистецтво діалогу – “Дванадцять книг риторичних постанов”.

Проблеми діалогу вивчали давньокитайські філософи Конфуцій і Лао-цзи. Особливу увагу вони приділяли методам ведення діалогу, умовам його виникнення, звертаючи особливу увагу на психологічні моменти діалогічного спілкування.

За часів античності була визнана важливість вступу до промови. Вступ застосовували як засіб встановлення контакту зі слухачами. Деякі практичні промовці задалегідь готували вступи, для використання їх при нагоді. Наприклад, Демосфен помер так і не використавши 50 наперед заготовлених вступів [4].

Вивчаючи роль діалогу у розвитку суспільства, історики дійшли висновку, що прадавні ритуали людини мали діалогічну структуру. Тексти, що збереглися з давніх часів, свідчать, що давні ритуали являли собою послідовність запитань і відповідей. Словесний поєдинок – складова частина багатьох ритуалів проходив у формі обміну загадок та вигадок. Дослідниця міфології і світової літератури О.М.Фрайберг доводить, що в давніх храмах

жирці ретельно вправлялися в діалозі – в задаванні словесних запитань і отриманні таких же відповідей. Таким чином, діалог має давню історію.

Але ж найбільших успіхів у розкритті сутності діалогу досягли психологи, які значну увагу приділяли умовам розвитку особистості дитини. Простежимо історію вчення про спілкування.

Давно відомо, що діти своїм розвитком зобов'язані спілкуванню з дорослими, з колективом ровесників тощо. Але коли і як починається це спілкування. Може початок – це перше слово, може перша осмислене прохання малюка? Для дослідників спілкування було б зручніше вивчати розвиток дитини, яка вже вміє говорити. Відомо і таке, що спілкування дорослих з дітьми відбувається і тоді, коли малюк ще не вміє говорити. То як же бути?

Відповідь на це питання дав один з перших авторитетів в психології раннього дитинства німецький вчений В.Штерн. Ще в минулому столітті він зазначив: “Початком мовлення вважають зазвичай той момент, коли в перший раз має місце виголошення звуків, пов'язане із усвідомленням їх значення і наміром повідомлення. Але цей значний момент має попередню історію, яка в сутності починається з першого дня” [3].

Дійсний успіх у вивченні проблеми спілкування прийшов, коли багато психологів почали вивчати малюків від дня народження. У. Кондон і Л.Сандер довели, що у малюків першого і другого дня життя добре розвинене слухове сприйняття і вони “діють” синхронно не тільки з мовою живої людини, а й із магнітофонними записами. І це не дивно, бо органи слуху визрівають задовго до народження, і плід адаптується до сприйняття звуків у діапазоні частот людської мови ще в утробі матері [3].

У різні часи французький психолог А.Валлон, швейцарський психолог Ж.Піаже, вивчаючи спілкування дитини з дорослими, виявили закономірності визрівання дитячої психіки. Що їх об'єднувало? Той висновок, що розвиток психіки дитини залежить від відношення до неї дорослих. Тобто успіхи малюка в сфері навичок, умінь, здібностей психічних новоутворень є результат контакту з дорослим.

Видатний вчений, один із основоположників вітчизняної психології Л.С.Виготський ввів таке поняття – зона найближчого розвитку. Це той рівень психічного розвитку, який даній дитині ще недоступний, але з допомогою дорослого і разом з ним він здатний його досягти. А головне, що Виготський довів, що дитина наслідує не що завгодно, а лише те, що вже розуміє і це відноситься до зони її найближчого розвитку.

Продовжуючи цю ідею Виготського, колектив вітчизняних психологів начолі з М.І.Лісіною довів, що зона найближчого розвитку малюка цілком залежить від рівня його спілкування.

Співробітники М.І.Лісіна Н.Н.Авдєєва, С.Ю.Мещерякова довели: діти відмовляються від спілкування з дорослими, якщо цей дорослий пропонує їм спілкування на вже досягнутому рівні.

Головним досягненням багаторічних пошуків наукового колективу М.І.Лісіної був висновок:

1. Малюку з перших днів його народження життєво необхідне **спілкування** з ним дорослого (щоб його любили і хвалили!). На цій основі у нього виробляється позитивна емоційна самооцінка і утворюється ядро майбутньої особистості. На таке відношення до себе малюк відповідає не тільки прихильністю до дорослого, але і нормальним фізичним, інтелектуальним, емоціональним розвитком.
2. Спілкування з малюком починається з діалогу – взаємодія двох.

До думки діалогічності спілкування дійшов американський психіатр Дж.Джаффе зі своїми співробітниками, використовуючи теорію ймовірностей в дослідженні діалогу. Саме цінне в позиції Джаффе – його переконаність, що в ранньому дитинстві спілкування починається з діалогу.

Вище було зазначено, що діалог – первинний в історії людського суспільства (філогенезі). Логічне припущення, що в процесі індивідуального розвитку людини (в онтогенезі) – спочатку з'являється діалог, а потім вже монолог.

Ідею первинності діалогу підтримували філологи-мовознавці, літературознавці, актори. Лев Володимирович Щерба, філолог, академік, вивчаючи мови німецьку, російську, довів, що “подлинное свое бытие язык обнаруживает лишь в диалоге, а монолог в значительной степени является искусственной языковой формой” [6].

Л.П.Якубінський – радянський мово- і літературознавець в 1923 році написав велику працю про діалог і підтримав Щербу про первинність діалогу. “В сутності взаємодія людей є взаємною дією і запобігає односторонності, хоче бути двосторонньою, діалогічною”. Він багато уваги приділив умінню слухати співрозмовника під час діалогу. Він визначив різницю між діалогом і бесідою [6].

Діалогічну тему започатковану Л.С. Виготським і Л.П.Якубінським блискуче розвинув їх сучасник М.М.Бахтін. Яскраві і новаторські книги цього автора, енциклопедиста і дослідника стали відкриттям 60–70 років про роль діалогічних відносин в пізнанні світу і людини [1].

А.Д.Попов – відомий режисер і теоретик театру, учень К.С.Станіславського і В.І.Немировича-Данченка, обґрунтував поняття “зон молчання”, роль репліки на сцені. Він довів, що активність актора в зоні мовчання послаблена, але ж увага глядачів направлена не тільки на говорючого актора, а і на мовчазних колег. Акт осмислення.

Реформатором у діалозі театру був і А.С.Пушкін. Він першим із російських драматургів зламав канони класицизму в жанрі трагедії. В “Борисе Годунове” Пушкін розділив п’єсу на сцени (замість дій) і ввів живий діалог, замість монологів.

Як бачимо, діалог – багатоаспектне явище, яке продовжують вивчати і сьогодні. Так, філософи москвич В.С.Біблер і А.А.Брудний із м. Фрунзе працюють над теоретичним узагальненням значення діалогічних відносин і “внутрішнього діалогу” для зародження і розвитку творчої думки людини.

Дослідник з м. Риги Г.Я.Буш вивчає будову, функції і типи діалогів. Так створюється наука “Діалогіка” – загальна наука про діалог [2].

Сучасні дослідники діалогу пов’язують діалогіку з творчим пізнанням всесвіту. І це закономірно, якщо згадати часи Платона чи Аристотеля, коли грецьке слово “діалектика” означало “мистецтво вести бесіду або спір”, мистецтво “задавати запитання і давати відповіді”.

Аналіз минулого і сучасного свідчить, що спілкування є важливим чинником розвитку людини. Розуміння закономірностей людського спілкування має велике значення для сучасності, бо комунікативні процеси становлять важливу сторону життєдіяльності суспільства.

На сьогодні виділяють дві основні форми спілкування: монологічну і діалогічну. Перевага тій чи іншій формі надається залежно від пануючої ідеології.

У тоталітарному суспільстві перевага надавалась монологічній формі спілкування, бо не допускалась протилежна думка, “инакомыслие” наказувалось дуже суворо. Не дивно, що розквіт діалогу починається з епохи Відродження, коли почало розвиватися поняття діалогічності як стилю гуманного світосприймання і мислення людини. В демократичному суспільстві з пануючою ідеологією нового мислення не позбавляючись монологу, має домінувати діалогічне спілкування.

По-перше: людина при народженні започатковує діалогічне спілкування, воно генетично близьке їй. **По-друге:** діалог спонукає до взаємопорозуміння і злагоди, тільки треба оволодіти цим мистецтвом.

Шлях до опанування нового мислення лежить через опанування дискусійних методів спілкування, які є складовою діалогічності. До них належать: дискусія, диспут, дебати.

Основою дискусійних методів є суперечка, словесне змагання в якому кожен відстоює свою точку зору. Нагадаємо визначення кожного з них:

Дискусія – це метод за допомогою якого здійснюється групове обговорення суперечливого питання на зборах, в пресі, під час бесіди; публічна суперечка з метою з’ясування істини, відшукування правильного розв’язання спірного питання. Дискусії

притаманні чіткість мови, бездоганна компетентність, науковий підхід до проблеми, що обговорюється, повага до аргументів противника, водночас обґрунтована, послідовна критика позиції опонента, чемність, інтелігентність, повага до особистості супротивників.

Диспут – публічна суперечка на наукову чи суспільно важливу тему. Це обговорення проблеми з метою розв’язання її. Диспут є ефективним засобом у процесі формування особистості старшокласника.

Дискусія є основою більш складного підходу до розв’язання проблем.

Дебати – обмін думками з певних питань [5].

Головне, чому слід навчитися, застосовуючи дискусійні методи, – це запобігання конфліктним ситуаціям.

Професіоналізм у використанні монологу, чи діалогу саме і визначається відсутністю конфлікту. Перемога опонентів у спірних питаннях приносить велике задоволення наявністю значних, суттєвих, переконливих аргументів і фактів, а не образами на адресу опонентів.

Тут доречно нагадати дванадцять порад Дейла Карнегі в його книзі “Як здобувати друзів і впливати на людей”. Він пропонує правила, які доречні у спілкуванні з дітьми різного віку, у вузькому колі співбесідників, у сфері побутового спілкування.

1. Якщо ми хочемо виграти – остерігаймося суперечок.
2. Шануймо погляди інших людей. Ніколи не кажіть людині, що вона помиляється.
3. Припустившись помилки, відразу визнайте це чесно і відверто.
4. Розмовляйте у дружній манері.
5. Спонукайте людину відразу ж сказати вам “так”.
6. Спонукайте співрозмовника говорити значно більше, ніж це робите ви самі.
7. Дайте відчути співрозмовникові, що ідея належить йому.
8. Навчіться бачити явища та події очима іншої людини.
9. Виявляйте співчуття.
10. Звертайтеся до благородних мотивів.
11. Надавайте своїм ідеям наочність, інсценізуйте їх.
12. Кидайте виклик.

Оволодіння дискусійними методами спілкування значно вплине на якість навчання і виховання. Інколи вчителі дуже захоплюються монологом не враховуючи того, що на таких уроках учні швидко втомлюються, що призводить до багатьох негативних наслідків: нездатності учнів до аналізу і самостійного осмислення інформації, неспроможності приймати незалежні рішення. Вони не вчать думати самі, звикають до того, що все дається в готовому вигляді. З такою споживацькою психологією вони входять до життя і мають численні проблеми.

Психологічні дослідження свідчать про погіршення емоційного стану школярів, у них виникають хвороби, вони зневіряються у власних силах. Свідченням цього є наявний стан здоров’я дітей, який дедалі погіршується через невміння педагогів налагодити оптимальну взаємодію спілкування як на уроках, так і позаурочний час. Невміння більшості сучасного покоління вести діалог, спілкуватися, дискутувати і переконувати – є проблемою не лише педагогічною, а й соціальною яка жде свого розв’язання.

У людському житті не можна обійтися без зіткнення протилежних поглядів, бо в ньому завжди є суперечливість, протилежні позиції і думки. Але на допомогу мусить прийти розум, знання, терпимість до інших ідей, поглядів, традицій, “рятівне коло” толерантності у спілкуванні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – 424с.
2. Буш Г.Я. Диалогика и творчество. – Рига: АВОТС, 1985. – 234с.
3. Войскунский А.Е. Я говорю, мы говорим ...: Очерки о человеческом общении. – М.: Знание, 1990. – 215 с.

4. Дьяконов Г.В. Психология духовности і діалог//Діалог. Зб. наук. пр. Психология педагогика / За ред. С.Д. Максименка. – Київ – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001.
5. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання. – К.: Либідь, 1997. – 205с.
6. Якубинский А.П. Язык и его функционирование. Избранные работы. – М.: Наука, 1986. – 345с.

УДК 376. 6

Заєць С.С.

ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ-СИРИТ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОГО МІСЬКОГО СИРИТСЬКОГО БУДИНКУ)

Проблема утримання, виховання та розвитку дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування, сягає своїм корінням в далеке минуле. Мірою розвитку суспільства, ускладнення його структури, зростають вимоги до людини як носія певних соціальних ролей, зокрема професійних. Особливої актуальності цей аспект набуває на початку ХХ ст., що не лише зумовило посилення уваги до цих питань у сирітських будинках, які функціонували на теренах України, а й активізувало пошуки найбільш ефективних способів їх розв'язання. На сторінках періодичної преси з'являються публікації О.Андрієвського, М.Бірського, П.Добровольського, С.Лисенка, С.Полякова, П.Солонини, в яких поряд з іншими проблемами, що стосувалися притулків, розглядається і проблема навчання вихованців як передумови їх подальшого працевлаштування.

Досить яскраво сутність цієї проблеми, пошуки способів її розв'язання простежується на прикладі Одеського міського сирітського будинку, директором якого з 1896 до 1902 року працював відомий учений-педагог О.Андрієвський. Приступивши до своїх обов'язків, він стикнувся з повним занепадом господарства, здичавілими дітьми, безсоромними крадіжками з боку персоналу. Однак, завдяки його енергії за короткий час були обладнані майстерні, зроблено ремонт, налагоджено навчання, проводилися цікаві екскурсії, літературно-художні вечори [1: 19].

Серед завдань, що потребували постійної уваги директора, поряд із суто матеріально-технічними, вагоме місце займав навчальний аспект, приведення його у відповідність до вимог, що покладалися на цей заклад стосовно сиріт, у тому числі й щодо підготовки їх до професійної діяльності.

У 1875 р. в Одеському міському сирітському Будинку було відкрито 6-ти класне училище – не просто поширена на той час народна школа з трирічним курсом, а її “высший тип, доступный лишь более состоятельному торгово-промышленному населению” [2: 2]. Закінчивши цей навчальний заклад, випускники набували рівня, який дозволяв їм продовжувати освіту в учительських семінаріях, морехідних класах, фельдшерській школі, землеробському училищі в Херсоні, школі садівництва у Никитському саду тощо. Однак кількість сиріт, які могли закінчити повний курс 6-класного училища як необхідного щабеля для подальшого навчання, була незначною, що залишало більшість вихованців не пристосованими до трудового життя. Тому, “желая дать сиротам образование профессиональное”, у листопаді 1891 р. згідно із Статутом 1889 р. поряд з міським 6-класним було створено ремісниче училище.

Згідно з матеріалами Постійної Комісії з технічної освіти, Ремісниче училище було відкрите з метою надання вихованцям Сирітського будинку можливостей “получать в нем необходимые познания в ремеслах и специальных предметах, которые дали бы им возможность по выходе из училища обеспечить средства к жизни ремесленным трудом”. Воно належало до першого розряду приватних навчальних закладів; у господарських справах повністю залежало від Міського Громадського управління, хоча безпосереднє завідування здійснював директор Сирітського будинку.